

AZ ISKOLAI SIKER ÉS KUDARC HATÁSA A SZÜLŐI JUTALMAZÁSRA ÉS BÜNTETÉSRE

Összetett vizsgálati módszerrel igyekeztünk feleletet adni egy előző közleményünkben arra, hogy az iskolai hatások milyen mértékben befolyásolják a tanulók otthoni munkakedvét, magatartását, hangulatát (Magyar Pedagógia 1967/2—3. sz. 214—234. lap). Most azt elemezzük, hogy az oktató-nevelő munkában elért eredmény, az iskolai teljesítmény értékelése, a siker-kudarccal milyen hatással van a szülőkre, elsősorban jutalmazási-büntetési módszereikre.

Kiindulási alapul szolgált annak a 819 szülőnek kérdésünkre adott válasza, akiknek gyermeke igen eltérő tárgyi és személyi feltételekkel működő iskolába járt (részben osztott tanyai iskolától a gyakorló gimnáziumig). Ez a tény egyben lehetőséget nyújtott arra, hogy szociológiai szempontból is differenciáltan tehesünk összehasonlítást. A szülők válaszában kontrollként, a kérdés többoldalú megvilágítása érdekében felhasználtuk az adatszolgáltató nevelők és több száz általános iskolai tanuló nyilatkozatát, véleményét is. Jelentős volt számunkra 16 család nevelési módszerének vizsgálata. Ezeknek a 7. majd 8. osztályos gyenge tanulóknak közel két tanéven keresztül biztosítottunk tanulási és játszási lehetőséget, az oktató-nevelő munka számos területén sikerélményben részesítettük őket. Figyelemmel kísértük, hogy a pozitív iskolai hatások hogyan változtatták meg a szülők magatartását: ösztönző, jutalmazó, dicsérő, elismerő nevelési eljárásaikat.

A válaszadásban résztvevő szülők szociális hovatartozása foglalkozásuk szerint:

1. tábla

A foglalkozás megnevezése	Ápa létszám	%	Anya létszám	%
Szakmunkás	190	24,7	81	10,7
Betanított vagy segédmunkás	198	25,7	156	20,6
Tsz paraszt v. mezőgazdasági dolgozó	130	17,—	76	10,—
Értelmiségi	67	9,—	36	4,8
Alkalmazott	160	20,6	100	13,2
Egyéb	23	3,—	12	1,6
Háztartás	—	—	297	39,1
Összesen:	768	100	758	100

I. Az iskolai siker hatása a szülők jutalmazási módszerére

E pedagógiai problémával kapcsolatban a következő kérdést tettük fel:

„Egy-egy iskolai jó felelet, nevelői dicséret után részesül-e odahaza gyermekük valamilyen elismerésben, jutalomban?”

Bármelyik kiindulási alapot választották (igen—nem), általánosan megfogalmazott feleletet vártunk a kérdés első részére, míg a másodikra — a megfelelő szövegrész aláhúzásával — konkrét választ.

A kérdés második része:

- a) Dicséret, elismerés;
- b) Pénzjutalom;
- c) Játékszer, ajándék;
- d) Jutalom kilátásba helyezése;
- e) Egyéb engedmény.

Számszerű eredmények:

2. tábla

A szülők nevelési eljárása gyermekük iskolai sikerének hatására

	Létszám	%
Dicséret, elismerés	321	41,5
Pénzjutalom	188	24,4
Játékszer, ajándék	104	13,5
Jutalom kilátásba helyezése	65	8,4
Egyéb engedmény	21	2,7
Nem jutalmaz	74	9,5
Összesen:	773	100,—

Dicséret, elismerés

A szülői válaszokból sokoldalú részletességgel megtudjuk, mit jelent számukra az a tény, ha gyermekük iskolai sikerről, jó teljesítményről számol be, hogyan reagálnak erre.

Idézzük a szülők tipikus megnyilatkozásait, észrevételeit:

„Hazajövet boldogan közli, hogy csillagos ötöst kapott, és ilyenkor megdicséri az egész család” (1. oszt. leány).

„Iskolai jó felelet esetén csak dicséretben és semminemű anyagi jutalomban nem részesül” (2. o. leány, tan. eredm.: 4,5).

„Nagyon jó kedve van jó felelet esetén. Mi is örülünk neki és szeretjük, biztatjuk, megdicsérjük” (5. o. fiú, tan. e.: 3,8).

„Amikor jól felel iskolában — négyesre, ötösre — csak rámosolygok, és azt mondom: »Jól van kisfiam«, és látom, hogy ez jól esik neki” (7. o., fiú, tan. eredm.: 4,3).

„Nálunk az is nagy öröm a családban, ha hármast vagy négyest hoz haza gyerekünk. Mondom is neki ilyenkor: »Látod, tudsz te, ha akarsz!« Ez az elismerés mindig meglátszik a délutáni tanulási kedvén, hangulatán” (6. o. fiú, tan. eredm.: 2,7).

„Legnagyobb dicséretben félévkor részesítettük fiunkat, mert első alkalom, hogy négyes átlag fölé került a tanulmányi eredménye a felső tagozatban. Amikor bizonyítványosztás estéjén együtt voltunk, akkor elismerve félévi szorgalmát, megdicsértem én is és mindenki a családból. Megígértük, ha így tanul, szakközépiskolába kerül. Úgy látom, hogy azóta ezt be is tartotta” (8. oszt. fiú, tan. eredm.: 4,3).

A válaszokból láthatjuk, hogy a helyeslés, elismerés, dicséret igen változatos formákban és tartalommal jelentkezik a szülők részéről gyermekük iskolai sikere, jó teljesítménye után: egy mosoly, egy kedves fejbólintás, pár szavas

biztató megjegyzés stb. Mindezt éppen az a családfő teszi meg, aki először találkozik gyermekével. A komolyabb elismerésre, dicséretre az egész család előtt ritkábban (havonta, félévenként, évenként) kerül sor. Mindenesetre szülő és gyermek közötti pozitív kapcsolat jön létre iskolai jó szereplés esetén, és ez csak fokozódik, állandósul a szülői helyeslés, elismerés, biztatás, dicséret megnyilvánulásával.

Egyetlen észrevétel tartalmazott negatív hatást szülői dicséret után: „Örömeiben elfelejt tanulni, azt hiszi, hogy a dicséret örökös” (4. o. leány, tan. eredm.: 4,2).

Jutalmazás: pénz, játékszer, ajándék

Az iskolai jó osztályzat, jó eredmény hatására igen sokféle jutalmat adnak a szülők.

Idézetek a szülőktől:

„Az elmúlt évek során tarifa szerinti megállapodás volt közöttünk a beírt jegyeket illetően” (7. oszt. fiú, tan. e.: 4).

„Ahány ötös osztályzat, annyi 1 Ft” (2. o. leány, tan. e.: 4,2).

„A jó jegyekért kapott pénzt takarékbba teszi, és boldog, hogy azért a pénzért ő dolgozott” (4. oszt. leány, tan. e.: 5).

„1 Ft, amit perselybe rak be” (1. o. leány).

„A gyerek egy-egy jó felelet után örömmel jön haza. Kap dicséretet és emellett célt tűzünk ki: ha így megy a tanulás, akkor a kedves játékszert vagy könyvet megvesszük neki” (5. oszt. f.: 3,5).

„Jókedvünk van, és játékszert kap” (5. oszt. leány, tan. eredm.: 2,8).

„Az év végi eredménytől függően jutalmazás” (5. o. f. t. e.: 3,8).

„Szeret olvasni, és könyvjutalomban részesül (6. o. leány, t. e.: 4).

„A félévi jó eredményéért karórát kapott” (8. o. l. tan. e.: 4,8).

„Narancs, jobb uzsonna, csoki, ami a kedvence” (3. o. f. t. e.: 4,6).

A jutalmazás sokféleségét jelzik a szülők válaszai. Gyermekeiket vagy közvetlenül az iskolai jó teljesítmény után, vagy nagyobb időközönként: havonta, félévenként, évenként részesítik konkrét, materiális jutalomban.

Lényeges különbséget látunk viszont akkor, ha a fejlődés különböző szakaszai szerint vizsgáljuk az adatokat.

Pénzjutalomban részesíti gyermekét:

Alsó tagozatos szülők:	33 ⁰ / ₀
Felső tagozatos szülők:	21,4 ⁰ / ₀
Középiskolai tagozatos szülők:	10,7 ⁰ / ₀

Játékszert, ajándékot vesz alkalmanként:

Alsós szülők:	21,2 ⁰ / ₀
Felsős szülők:	11,1 ⁰ / ₀
Középiskolás:	1,1 ⁰ / ₀

Különösen számottevő eltérés rajzolódik ki akkor az egyes osztályok között, ha a kétféle anyagi jutalmazást összevonom és mellé helyezem a „dicséret, elismerés” adatainak.

3. tábla

Osztályok	Dicséretet, elismerést	Pénzt, játékszer, ajándékot
	ad gyermekének jó mennyéért	iskolai teljesít. a szülők
	%	%
1. osztály	31,—	54,2
2. osztály	37,1	50,—
3. osztály	24,2	63,8
4. osztály	35,—	48,4
5. osztály	37,9	44,—
6. osztály	50,—	34,8
7. osztály	52,7	34,9
8. osztály	50,5	15,2
Gimn. I—IV.	46,4	11,8
Középérték:	41,5	37,9

Az anyagiakkal történő jutalmazás átlaga az alsó osztályokban több mint 50%. Határozottan csökkenő tendenciát mutat az 5—7. osztályokban, ugrás-szerűen visszaesik az általános iskola utolsó évében (15,2%), a gimnáziumban pedig további 3,4%-kal kevesebb azoknak a szülőknek a száma, akik rendszeresen vagy alkalmanként különböző mértékű anyagi juttatásban részesítik gyermeküket iskolai sikerük hatására.

Egyéb engedmények

A dicséret, elismerés mellé járul még esetenként egyéb jutalmazás: főleg rövid lejáratú, azonnal beváltható engedmények: tv nézés, egy-egy mozi megtekintése stb.

Idézetek a szülőktől:

„Ha jól felel, szombaton, vasárnap velünk tévézhet” (gimnazista: I. o. fiú, tan. eredm.: 4).
 „Moziba mehet vasárnaponként, télen korcsolyázni” (7. o. leány, tan. eredm.: 4,2).

Nem jutalmaz

Ugrás-szerűen emelkedik a VIII. osztálytól kezdődően azoknak a szülőknek a száma, akik az iskolai jó szereplést természetesnek veszik, nem alkalmaznak esetenként elismerést, dicséretet, nem adnak semmiféle anyagi jutalmat vagy engedményt.

Az 1—7. osztályban 3,8—6%
 A 8. osztályban 22,8%
 Középiskolásoknál 27,3%

Szülői megnyilvánulások a rendszeres jutalmazás ellen

A megkérdezett szülőknek mintegy 10%-a nem tartja helyes nevelési módszernek a rendszeres dicséretet, a jutalmazás anyagiakkal megnyilvánuló bármilyen formáját. Arra hivatkoznak, hogy a tanulás gyermeküknek kötelessége, ezért semmiféle külön jutalom nem jár.

„Legtöbbször azt éreztem vele, hogy tanulni kötelesség, mindenkinek tehetsége szerint” (1. o. leány. Apja: tsz paraszt).

„Különösebb dicséretben nem részesül, mert általában a jó eredményt természetesnek tartjuk” (III. o. gimn. t. e.: 4,8, apja: tanár).

„Három gyermekem van. Tapasztalatom szerint a túlzott jutalmazás önzővé teszi a gyermeket. Vannak szülők, akik túl elfoglaltak gyermekeikkel, túl ajándékozzák. Megfigyelésem alapján ezekből a gyerekekből vannak az úgynevezett huligánok. Nem szeretném, ha az én gyerekeimre valaki ezt a túl modern szót használná” (3. o. fiú, tan. eredm. 4,6, apja: kubikos).

„Nincs hozzászoktatva, hogy a tanulásért valamit kapjon. Inkább jusson tudatára, hogy az embernek kötelességei vannak, amelyeket meg kell tennie” (8. o. fiú, tan. e.: 2,3, apja: gyári m.).

Ezek az idézetek világos okfejtéssel juttatják kifejezésre, hogy a tanulás kötelesség, természetes feladatnak kell venni, teljesítéséért semmiféle külön elismerés, dicséret vagy jutalom nem jár. Jelentős pedagógiai művek, tanulmányok foglalnak állást ugyanígy, s helytelenítenek minden ezzel ellentétes nevelési módszert.

Mégis azt látjuk, hogy a szülőknek mindössze 9,5%-a vallja magáénak ezt az elvet, 90,5% pedig az ösztönzésnek, jutalmazásnak különböző formáit alkalmazza gyermeke iskolai jó szereplése, sikere után.

Melyik a helyes gyakorlat?

Mindjárt le kell szögeznünk, hogy semmiképpen sem állapíthatunk meg egyértelmű összefüggést: pl.: „jutalmaz — helyes; nem jutalmaz — helytelen” (vagy ennek fordítottja). A tényezők együttes hatása a döntő, de ezen túlmenően a szülőktől kapott válaszok azt is mutatják, hogy a fejlődés különböző szakaszaiban levő tanulóknál alkalmazott családi nevelési módszer is eltérést mutat.

Jellemző ebből a szempontból annak a szülőnek a válasza, akinek egy 4. osztályos általános iskolás és egy második osztályos gimnazista fia van. Amikor kisebbik gyermekének tanítója arról igyekezett őt meggyőzni, hogy helytelen nevelési módszer az ötös feleletekért adott pénzjutalom, mert negatív erkölcsi tulajdonságok kifejlődését segíti elő, akkor a következőket mondta:

„Nagyobbik gyermekünket is ugyanezzel a módszerrel szoktattuk hozzá, hogy tudjon értelmesen, okosan bálni a pénzzel, tudja, milyen hasznos dolgot vehet rajta. Közel 200 kötetes könyvtára van, ahol meséskönyv, ifjúsági szépirodalmi művek, tudományos igényű könyvek is megtalálhatók. Úgy érzi ma is, több köze van, mintha egyszerűen mi vettük volna számára. Amikor befejezte a nyolcadik osztályt, azt mondtam: Most már nagyfiú vagy, tudod, mi a kötelesség, tanulnod kell. Ettől kezdve viszont havonta zsebpénzt kap, ami minden félévben külön emelkedik akkor, ha jeles vagy kitűnő az általános tanulmányi eredménye. Most is örül annak, ha egy-egy új könyvet vásárolhat, vagy kisebb testvérét meglepheti apróbb ajándékkal. Osztálytársai, tanárai szeretik, jól tanul, segít odahaza, és a KISZ munkából is igen aktívan kiveszi a részét.”

A tanítónő szerint valóban igen mintaszerű életet élő családról van szó, ahol semmi aggodalomra nem ad okot, hogy gyermekük esetenként pénzjutalmat kap egy-egy iskolai ötös osztályzat vagy magatartás miatti dicséret után.

A konkrét formában megnyilvánuló jutalom, amint arra már kitértem, a kisiskolás korúakat érinti a legnagyobb százalékban. Érdeemes ebből a szempontból megvizsgálni a szülők nevelési módszerének gyakorisági sorrendjét a fejlődés különböző szakaszaiban levő gyermekeknél.

A 6—10 éveseknél a pénzjutalom, a játék, ajándék az 1—3. helyen van, az V—VII. osztályban fokozatosan lejjebb szorul, a középiskolás korúaknál pedig már a két utolsó helyet foglalja el a szülők nevelési módszerében. A dicséret, elismerés az I—IV. osztályosok kivételével (ott is a 2. helyen van) a leggyakoribb

4. tábla

A szülők nevelési módszereinek gyakorisági sorrendje gyermekük iskolai sikerelménye után

Általános iskola			Gimnázium
I—IV. oszt.	V—VII. osztály	VIII. osztály	I—IV. osztály
Pénzjutalom Dicséret Játék, ajándék Jutalom kil. helyez Nem jutalmaz Egyéb engedm.	Dicséret, elism. Pénzjutalom Játék, ajándék Nem jutalmaz Jutalom kil. helyez Egyéb engedm.	Dicséret Nem jutalmaz Pénzjutalom Jutalom kil. helyez Játék, ajándék Egyéb engedm.	Dicséret Nem jutalmaz Jutalom kil. helyez Pénzjutalom Játék, ajándék —

szülői nevelési módszer. A „nem jutalmaz” szülői módszer a nyolcadikosoknál a gyakorisági sorrendben a dicséret után következik, míg az V—VII. osztályban a negyedik, az I—IV. osztályban pedig az utolsó előtti.

A tanulók iskolai jó teljesítményét követő különféle anyagi jutalmazás nevelő, ösztönző értéke kétségtelenül többször vitatható, illetve helytelen. A családi nevelés eszközrendszere egészének tendenciája alapvetően befolyásolja, attól függően válhat pozitív vagy negatív nevelési módszerrel.

5. tábla

Az iskolai siker hatása a szülők jutalmazási módszereire az „apa” foglalkozása szerint

Az „apa” foglalkozása	Dicséret elismerés %	Pénz j. %	Játékszer, ajándék %	Jüt. k. helyez. %	Egyéb %	Nem %
Szaktmunkás	31,6	35,8	20,—	2,1	4,2	6,3
Betanított vagy segédmunkás	47,—	11,1	7,1	16,6	5,1	13,—
Tsz paraszt vagy mezőgazd. dolg.	45,4	25,4	3,—	11,6	0,8	13,8
Értelmiségi	62,7	7,4	1,5	4,5	1,5	22,4
Alkalmazott	33,8	32,5	26,3	5,6	0,6	1,2
Egyéb	43,5	30,4	17,3	4,4	—	4,4

Létszám összesen: 768 = 100%.

Az apa szociális hovatartozása befolyásolja a szülők jutalmazási módszerét. Az „elismerést”, „dicséretet” legnagyobb százalékarányban az értelmiségi szülők alkalmazzák. Az anyagi jutalom — pénz, játékszer, ajándék — több mint 50%-ban fordul elő az alkalmazott (58,8%), a szaktmunkás (55,8%), közvetlen alatta az egyéb kategóriába tartozó szülőknél (47,3%). Jelentősen ritkábban a mezőgazdasági fizikai dolgozóknál (28,4%) és a betanított vagy segédmunkásoknál (18,2%), míg a sort az értelmiségi szülők zárják 8,9%-kal.

„Nem jutalmaz” gyermekük iskolai sikere után az átlag fölött az értelmiségi „apák” (22,4%), mezőgazdasági dolgozók (13,8%) és a betanított vagy segédmunkás apák családja (13%).

Összesítő táblázat

Az iskolai siker hatása a szülők jutalmazási módszereire

Osztály Ált. isk.	Dicséret elismerés %	Pénz- jutalom %	Játékszer ajándék %	Jutalom kül. hely. %	Egyéb engedmény %	Nem jutalmaz %	Össz. %
1.	31,—	32,4	21,8	5,4	5,4	4,—	100
2.	37,1	32,9	17,1	4,3	4,3	4,3	100
3.	24,2	31,8	32,—	4,5	3,—	4,5	100
4.	35,—	35,—	13,4	8,3	3,3	5,—	100
5.	37,9	26,5	17,5	9,1	3,—	6,—	100
6.	50,—	22,6	12,2	8,5	2,9	3,8	100
7.	52,7	25,—	7,9	7,9	2,6	3,9	100
8.	50,5	11,4	3,8	10,5	1,—	22,8	100
Gimn. I—IV.	46,4	10,7	1,1	14,5	—	27,3	100
Össz. k. é.	41,5	24,4	13,5	8,4	2,7	9,5	100
Ált. isk. 1—4. o.	31,9	33,—	21,2	5,5	4,—	4,4	100
5—8. o.	47,—	21,4	11,1	9,—	2,3	9,3	100
I—VIII. o.	41,—	26,—	15,—	7,6	3,—	7,4	100
Tanulmányi eredmény:							
1 —3 köz.	39,3	32,8	10	10,4	3,—	4,5	100
3,1—5 köz.	43,9	19,7	13,6	8,1	2,2	12,5	100
Nemek szerint:							
Fiúk	38,4	26,8	18,2	6,7	3,3	6,6	100
Leányok	44,8	21,5	15,2	7,2	3,3	8,—	100

II.

Az iskolai kudarc hatása a szülők nevelési eljárásaira

E pedagógiai problémával kapcsolatban két kérdést tettünk fel:

1. kérdés:

„Egy-egy iskolai rossz felelet vagy magatartás miatti megrovás után részesül-e otthon büntetésben gyermekük?”

Részletes feleletet vártunk a szülőktől, bármelyik kiindulási alapot (igen-nem) választották is. Amennyiben „igen”-nel válaszoltak, akkor még lehetőség volt ennek részletezésére, a megfelelő szövegrész aláhúzásával, illetve kiegészítésével.

2. kérdés:

„Milyen természetű a büntetés?”

- a) testi fenyíték,
- b) megszidás,
- c) eltiltás,
- d) egyéb.

Amennyiben a lehetőségek közül többet is választottak, akkor a számszerű értékelésnél a súlyosabb büntetési formát vettük figyelembe. (Ha pl. a „megszidást” és a „testi fenyítéket” is aláhúzták, akkor csak az utóbbit.)

Kiindulásképpen közlöm a válaszoló szülők eljárásának, reagálási módjának átlagát.

5/b tábla

A szülők nevelési eljárása iskolai kudarc után

	Létszám	%
Megszidás, megdorgálás	234	29,5
Eltiltás	334	42,1
Testi fenyíték	151	18,9
Nem büntet, segít, buzdít	76	9,5
Összesen:	795	100,—

Megszidás, megdorgálás

Elég nagy százalékban juttatják kifejezésre a szülők e formában nemtetésüket az iskolai gyenge szereplés miatt. Rövid egy-két mondatos figyelmeztetésen kívül a hosszabb lélegzetű dorgálást, megszidást elsősorban a rossz felelet többszöri ismétlődése váltja ki, amit az idézetekből pontosan nyomon is követhetünk.

Idézetek a szülőktől:

„Minden esetben rövid szóbeli figyelmeztetés, megszidás” (5. oszt. fiú, tan. eredm.: 5).

„Ha rossz jegyet hoz magaviseletből, megszidom” (4. oszt. leány, tan. eredm.: 4,2).

„Amikor jön az iskolából, már előre megállapítom, ha rossz jegyet hoz haza. A megszidás nem is marad el. Ha meg többször előfordul, este az egész család vonja felelősségre, és figyelmezteti a jobb tanulásra” (7. oszt. fiú, tan. eredm.: 4,1).

A fejlődés különböző szakaszaiban a következő százalékarányt mutatja a szülőknek ez a nevelési eljárása:

Általános iskola: 1—4. osztály:	19,0%
Általános iskola: 5—8. osztály:	35,3%
Gimnázium: I—IV. osztály:	32,6%

Eltiltás

Változatos formákban alkalmazzák a szülők a különféle eltiltásokat. Összességében 42,1%-ban. Ez a leggyakoribb büntetési forma az általános iskolai tanulóknál. Az 1—4. osztályos szülőknél megközelíti az 50%-ot (46,6%), az 5—8. osztályban pedig 41,2%. Zömében attól tiltják el a szülők gyermeküket, ami számukra kedves, vonzó, szórakoztató: játéktól, barátoktól, tv-nézéstől, utcától, mozitól, olvasástól, kirándulástól, letiltják a zsebpénzt, a kedvenc uzsonnát, csokoládét.

Idézetek a szülőktől:

„Ha rossz jegyet hoz haza, vagy kifogás van az iskolában magatartása ellen, mindig eltiltom valamitől” (5. oszt. fiú, tan. eredm.: 3,8).

„A büntetés leggyakoribb formája a kedvenc játéktól való eltiltás” (5. o. leány, tan. eredm.: 3,5).

„Zsebpénzét részben vagy egészben eltiltjuk” (6. oszt. leány, tan. eredm.: 3,5).

„Rossz felelet esetén, ha elégtelent kap, attól tiltjuk el, amelyik szórakozást, illetve játékot szereti. A büntetést természetesen nevelő hatásúnak igyekszünk tenni, kellő nagy akarral” (5. o. fiú, tan. eredm.: 2,6).

„Ha többször baj van fiammal az iskolában, eltiltom mindenféle játéktól, utcától, barátoktól, szobafogságot kap, sehova nem mehet, míg nincs javulás” (1. o. fiú).

Testi fenyíték

A családi nevelésben a testi fenyíték alkalmazása jelentős százalékban fordul elő akkor, ha gyermekük iskolában a vártnál gyengébben szerepel. (A testi fenyítéket alkalmazó szülők száma ennél természetesen több. Mi vizsgálatainkban csak arra kerestünk választ, hogy közvetlenül az iskolai negatív értékelés hatására milyen százalékarányban, milyen formában részesülnek a tanulók testi fenyítékben.)

A szülők válaszai határozottak, magyarázzák, indokolják helytelen nevelési eljárásaikat.

Idézetek a szülőktől:

„Ritkán előfordul a testi fenyítés is, amikor már tűrhetetlen a magatartása. Ez egy évben egyszer, kétszer” (7. o. leány, tan. eredm.: 3,5).

„Térdelés és anyai pofon” (1. o. fiú).

„A rossz jegy csak azért sérti, hogy esetleg kikap érte. Csak egyedül attól fél, ha megverem” (4. o. leány, tan. eredm.: 4,2).

„Minden iskolai hiba miatt fenyítésben részesül. Valószínű, ennek tudható be az is, hogy a gyerek iskolai hibáit igyekszik eltussolni” (gimnázium, II. oszt. fiú, tan. eredm.: 2,6).

„A legszigorúbb büntetést is pofonnal szoktam lezárni. Ellenben míg bocsánatkérés nincs, addig nincs békeség” (5. o. fiú, tan. eredm.: 2,3).

„Különösen magatartási vétségért verés” (7. o. fiú, tan. eredm.: 4).

Több szülő jelzi, hogy a testi fenyítés nem helyes, mértéktartásra int, figyelmeztet.

„Testi fenyítés — írja egy 5. osztályos fiútanuló gyárimunkás apja — nagyon ritkán kell, ha sűrűn kapja, akkor megszokva többet kíván, végül nő, és akkor kérdés elé állítja a szülőt, mitévő legyenek, mielőtt elkezdjük, gondolkozunk.”

A válaszadó szülők jelzései azt mutatják, hogy különböző mértékű, intenzitású, különböző gyakoriságú a testi fenyítés. Mindenesetre lényeges eltérések mutatkoznak az egyes osztályok, nemek, tanulmányi eredmények, iskolatípusok szerint.

Világosan látható, hogy 6—10 éves korban részesülnek legnagyobb százalékban a testi fenyítés különböző formáiban a tanulók (az 1—4. osztályban az átlag 28,20%, az 5—8. osztályokban pedig 16,60%), az 5—7. osztályban csökken, s a 8. osztályosoknál már 10% alá süllyed (9,90%). A 83 választ adó gimnáziumi tanuló szülei közül mindössze egy jelezte a testi fenyíték alkalmazását, 1,20% a középiskolai szülők létszámához viszonyítva.

Jól látható, hogy a gyenge tanulók lényegesen nagyobb arányban kapnak testi fenyítéket, mint a jobbak. Különösen szembevetendő ez a 2—4. osztályokban, ahol mintegy 40% (39,50%) a középérték, de valamennyi osztályban kimutatható a különbség a jobbak és gyengébbek között.

6. tábla
Osztályok szerint

Általános iskola	Létszám	%
1. osztály	21	28,4
2. osztály	22	31,—
3. osztály	22	31,4
4. osztály	12	20,7
5. osztály	21	15,2
6. osztály	25	22,7
7. osztály	16	20,—
8. osztály	11	9,9
<i>Gimnázium:</i>		
I. osztály	—	—
II. osztály	1	5,3
III. osztály	—	—
IV. osztály	—	—
Összesen:	151 k. é.	18,9

6/b tábla
Tanulmányi eredmény szerint

Iskola	Osztály	Félévi tanulmányi középérték	Létszám	%
Ált. iskola	2—4.	1 —3 között	15	39,5
Ált. iskola	2—4.	3,1—5 között	41	25,4
Ált. iskola 2—8. és gimnázium	I—IV.	1 —3 között	52	24,7
Ált. iskola 2—8. és gimnázium	I—IV.	3,1—5 között	78	15,3

Megjegyzés: Az 1. osztályos tanulókat tanulmányi eredmény szempontjából nem értékeltük.

7. tábla
Nemek szerint

	Létszám	%
Fiú	95	23,1
Leány	56	14,1
Összesen:	151	18,9

A fiúk és leányok testi fenyítésének aránya is eltérést mutat az utóbbiak előnyére.

8. tábla

Iskolatípusok szerint

	Létszám	%
Részben osztott, tanyai általános iskola	40	61,5
Osztott, falusi általános iskola	31	18,2
Osztott, falusi-városközeli ált. iskola	71	17,2
Városi ének-zene tagozatú ált. iskola	8	13,1
Városi gyakorló gimnázium	1	1,2

Negatívan az átlag fölött van a tanyai környezetben élő szülők büntetési módszere; átlag körüli, szinte azonos százalékaránnyal a két osztott általános iskola, a városi tagozatos osztályokban — ahova válogatással kerülnek a tanulók — jobb az arány (a középértéknél 5,8⁰/₀-kal), míg a gimnáziumba járó tanulók szülei szinte egyáltalán nem alkalmazzák a testi fenyítést.

A szülők válaszáinak kontrollja

Azért, hogy ellenőrizzük a szülők válaszát, megvizsgáltuk a testi fenyíték alkalmazását a tanulók nyilatkozata alapján. Osztályfőnökök, osztálytanítók ugyanezt a kérdést feltették egyenként a tanulóknak. (A gimnázium kivételével beszélgettek velük, s érdeklődtek arról is, milyen formában nyilvánul meg a testi fenyíték egy-egy iskolai rossz felelet vagy magatartás miatti megrovás után.

A 734 általános iskolai tanuló válasza a következő volt:

Testi fenyítéket kap a szülőktől 29,5⁰/₀.

A szülők szerint ugyanezek a tanulók 21,1⁰/₀-ban részesülnek testi fenyítésben.

A különbség tehát 8,4⁰/₀.

Az alsó tagozatosok 42,8⁰/₀-a, a felsősök 21,1⁰/₀-a, s ezen belül a részben osztott tanyai iskolások 86,3⁰/₀-a jelzi e szülői büntetési formát.

A tanulók a testi fenyíték igen változatos formáiról számolnak be: letérdepeltetés: földre, kukoricára; verés: kézzel, bottal, fakanállal, szíjjal, pálcával, ostorral, seprővel.

Nem büntet. Meggyőz, segít

A szülők 9,5⁰/₀-a adott jelzést arról, hogy gyermekük iskolai kudarca után nem részesíti semmiféle büntetésben gyermekét. Elbeszélgetnek velük, elemzik a sikertelenséget, keresik az okot, igyekeznek beláttatni hibájukat.

Idézetek a szülőktől:

„Rossz felelet után — írja egyik szülő — hangulatának figyelembevételével »komoly« beszélgetés.”

„Meggyőzés a helyes viselkedésről és a jó tanulás szükségességéről.”

„Ha sikertelenség éri vagy rossz kedvű, ilyenkor megbeszéljük az eseményeket. Beszélgetés folyamán rájön saját maga, hogy hol hibázott.”

A fejlődés különböző szakaszaiban az eltérés számottevő. Az alsó tagozatos tanulónál 6,20%, az V—VIII. osztályban 6,90%, a gimnáziumban viszont 34,80%-ot mutat ez a családi nevelési módszer.

A középiskolás tanulók szülei többen világos okfejtéssel meg is indokolják nevelési eljárásaikat.

„Gyermeinket — írja egy IV. gimnazista apja — az utóbbi években semmiféle büntetésben nem részesítettük akkor, ha rosszul felelt az iskolában. Mi mindent, erőnlköz képest, biztosítunk számára, tanulhat nyugodtan, érdeklődünk is utána, segítjük is, de gyengébb iskolai feleletét neki kell kijavítani. Ha bántjuk, megszidjuk, még ideges is, nem tud nyugodtan tanulni. Ezért még inkább vigasztaljuk, biztatjuk” (gimnázium: IV. o. leány, t. e.: 4).

A középiskolások szülei többen jelezték, hogy ebben a korban már az értelemre hatva hosszabb időtartamra bízni kell gyermekükben, hogy nem szükséges léptén-nyomon számonkérni-büntetni egy-egy ellenőrzős beírást.

„Ha 16—18 éves diákokat felnőttként és nem „ellenőrzős” módszerekkel, hanem emberséges elbeszélgetés módszerével neveljük — írja egy II. gimnazista fiú apja —, nincsenek kitéve sem lelki megrázkódtatásnak, sem dacos ellenállást nem fejtenek ki. Az ellenőrző beírást egyes szülők testi fenyítéssel, „lelki terrorral”, tilalmakkal kötik össze. Helyesebb, ha emberségesen, felnőttként elbeszélgetünk a gyerekekkel.”

Igen jól szemlélteti a fejlődés különböző szakaszaiban levő tanulókkal szemben alkalmazott nevelési eljárásokat a módszerek gyakorisági sorrendjének bemutatása.

9. tábla

A szülők különböző nevelési módszerének gyakorisági sorrendje gyermekük iskolai kudarcá esetén

Általános iskolai		Gimnáziumi	
1—4. osztály	5—7. osztály	8. osztály	I—IV. osztály
Eltiltás Testi fenyíték Megszidás Nem büntet	Eltiltás Megszidás Testi fenyíték Nem büntet	Megszidás Eltiltás Nem büntet Testi fenyíték	Nem büntet Megszidás Eltiltás Testi fenyíték

Jól látható, hogy az „eltiltás”, „testi fenyíték” a 6—10 éveseknél a leggyakoribb; az 5—7. osztályosoknál a testi fenyíték a harmadik helyre, míg a nyolcadikosoknál az utolsó helyre szorul, a középiskolásoknál pedig jelentőségét szinte teljesen elveszti. Ezzel ellentétes mozgású a szülői nevelési eljárás „Nem büntet” módszere, mert az alsó tagozatosoknál az utolsó helyen, a gimnáziumi tanulónál pedig az első helyen fordul elő a gyakorisági sorrendben.

A szülők nevelési módszerei, az iskolai hatásokat követő nevelési eljárásai differenciáltan, gyermekük fejlettségi fokához alkalmazkodóan jelennek meg az esetek többségében.

A szülők foglalkozás szerinti reagálása gyermekük iskolai kudarcára

A kérdőívre a szülők foglalkozásukat is felírták, így módunkban állt e szempont figyelembevételével is elemezni a válaszokat.

10: t á b l a

Az iskolai kudarc hatása a család nevelési eljárására az „apa” foglalkozása szerint

Az apa foglalkozása	Nevelési módszerek			
	Megszidás %	Eltiltás %	Testi f. %	Nem büntet %
Szaktmunkás	30,5	46,9	13,7	8,9
Betanított v. segédm.	32,3	39,4	24,8	3,5
Tsz paraszt v. mezőg. d.	17,7	36,9	41,5	3,9
Értelmiségi	31,3	28,4	4,5	35,8
Alkalmazott	33,1	43,8	10,—	13,1
Egyéb	34,8	43,5	13,—	8,7
Középtérték 768 = 100%	29,5	40,9	19,6	10,—

Megállapíthatjuk, hogy a legszámottevőbb különbség a tsz paraszt vagy mezőgazdasági fizikai dolgozók és az értelmiségi foglalkozású apák családi nevelési eljárásaiban van. Ezt elsősorban a testi fenyték alapján és a nemleges válaszokból követhetjük nyomon.

A testi fenyték, a verés középkori-feudális maradvány, s ez akkor még jobban látható, ha a szülőket szociális kategória szerint vizsgáljuk. A tsz-ben illetve mezőgazdaságban fizikai munkát végző szülők a részben osztott tanyai és a két falusi iskolából adódnak. (A két városi iskolában megkérdezett szülők közül mindössze 1 dolgozik mezőgazdaságban.)

Ezekben a családokban a testi fenyték széles körű alkalmazásával találkozunk, és ezek a szülők ezt a nevelési módot azzal a helytelen felfogással kötik össze, hogy „csak kellő fenytéssel lesz rendes, becsületes, szófogadó, szülőt tisztelő ember a gyerekből”.

Átlagon felül szerepel a betanított és segédmunkás apák nevelési eljárásaiban is a testi fenyték, míg a szaktmunkás szülőké már alatta van. Még kedvezőbb a százalékarány az „egyéb” és „alkalmazott” kategóriába tartozóknál, míg az értelmiségieké 4,5%-kal a legkedvezőbb képet mutatja. A grafikus ábrázolás még kézzelfoghatóbbá teszi a különbséget.

Nem büntet, meggyőz, segít, biztat iskolai kudarc esetén az értelmiségi családok 35,8%-a, míg a mezőgazdaságban fizikai munkát végzők 3,9 és a segédmunkás apák családjai 3,5%-a

Az eltiltás és testi fenyték együttes százalékaránya a következő sorrendet mutatja:

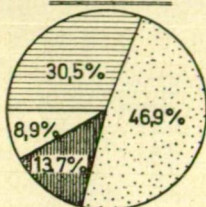
tsz paraszt vagy mezőgazdaságban dolgozó:	78,4%
betanított vagy segédmunkás	64,2%
szaktmunkás	60,6%
egyéb	56,5%
alkalmazott	53,8%
értelmiségi	32,9%

Számottevő különbséget mutat a különböző szociális kategóriába tartozó „apák” reagálása, ha gyermekük a vártnál gyengébben felel vagy magatartás miatt

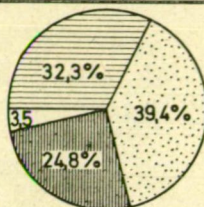
A szülők nevelési módszerének grafikus ábrázolása gyermekük iskolai kudarca esetén az „apák” szociális hovatartozása szerint

Az apa foglalkozása

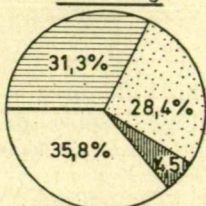
Szakmunkás

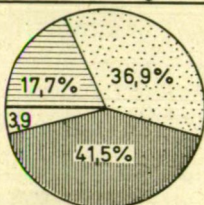
Betanított v. segédmunkás

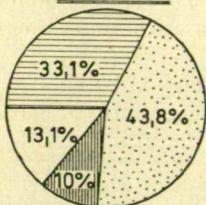
Értelmiségi

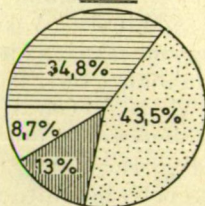
Isz. paraszt v. mezőgazd. dolgozó

Alkalmazott

Egyéb

 megszidás

 eltiltás

 testi fenyíték

 nem büntet

megrójják az iskolában. A fizikai dolgozó szülők — elsősorban a mezőgazdasági és segédmunkás — a büntetés súlyosabb formáival — testi fenyíték, megszidás — igyekeznek hatni, míg az értelmiségi szülőknél ez lényegesen ritkábban fordul elő, nagyobb százalékban használják a meggyőzés, beláttatás, segítség, biztatás módszerét.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az „apa” foglalkozása, szociális hovatartozása lényegesen befolyásolja a büntetés módszereit.

Az egyes fejezetek végén megállapítottuk, milyen módon, milyen mértékben igyekeznek hatást gyakorolni a szülők gyermekük iskolai gyenge szereplésének javítására. A kérdőívekre adott válaszokon kívül több száz szülőtől, nevelőtől kaptam véleményt, tájékoztatást e fontos pedagógiai kérdésről. Jelentős azoknak a családoknak a száma, akik helytelen elvi indoklás alapján alakítják ki nevelési gyakorlatukat, módszerüket. Negatív jellegű a büntetési eljárásuk. Nem

tartalmaz feloldódást, megoldást, nem irányul az iskolai kudarcot követő feszültség helyes megszüntetésére.

A megszidással, az eltiltással, a testi fenyítéssel nincs megoldva semmi! Éppen az a baj, hogy a szülők azt gondolják, ezzel elintézték mindent: „Néveltem a gyereket, számomra nem közömbös, hogyan tanul, hogyan viselkedik.” Hiányzik ezeknél a szülőknél a pozitívan előremutató helyzetteremtés az iskolai hiba — gyenge felelet, helytelen magatartás stb. — kijavítására. Hiányzik olyan lehetőség megkeresésének szándéka is, amely gyermeke adottságaihoz viszonyított reális szülői „elváráson” alapszik. Mivel a vártnál gyengébben szerepel ezeknek a

11. tábla

A szülők nevelési módszere gyermekük iskolai kudarcá után

Osztály Iskola	Megszidás		Eltiltás		Testi fenyíték		Nem büntet		Össz.
	Létsz.	%	Létsz.	%	Létsz.	%	Létsz.	%	%
<i>Ált. iskola</i>									
1. osztály	18	24,3	29	39,2	21	28,4	6	8,1	100
2. osztály	10	14,1	36	50,7	22	31,—	3	4,2	100
3. osztály	12	17,1	31	44,4	22	31,4	5	7,1	100
4. osztály	12	20,7	31	53,5	12	20,7	3	5,1	100
5. osztály	40	29,—	70	50,8	21	15,2	7	5,—	100
6. osztály	39	35,5	39	35,5	25	22,7	7	6,3	100
7. osztály	30	37,5	31	38,8	16	20,—	3	3,7	100
8. osztály	46	41,5	41	36,9	11	9,9	13	11,7	100
<i>Gimnázium</i>									
I. osztály	8	29,7	10	37,—	—	—	9	33,3	100
II. osztály	4	21,—	10	52,6	1	5,3	4	21,1	100
III. osztály	10	52,5	4	21,2	—	—	5	26,3	100
IV. osztály	5	27,9	2	11,—	—	—	11	61,1	100
<i>Összesen</i>	234	29,5	334	42,1	151	18,9	76	9,5	100
<i>Ált. isk. 1—4. osztály</i>	52	19,—	127	46,6	77	28,2	17	6,2	100
5—8. osztály	155	35,3	181	41,2	73	16,6	30	6,9	100
<i>Gimn. I—IV. osztály</i>	27	32,6	26	31,4	1	1,2	29	34,8	100
<i>Tan. eredmény:</i>									
1—3	73	34,7	78	37,3	52	24,7	7	3,3	100
3,1—5	143	28,—	227	44,4	78	15,3	63	12,3	100
<i>Nemek:</i>									
Fiúk	106	25,7	180	43,7	95	23,1	31	7,5	100
Lányok	128	33,4	154	40,2	56	14,6	45	11,8	100

szülőknek a gyermeke az iskolában, ők maguk kerülnek ideges, feszült lelkiállapotba. Azzal, hogy megszidják, eltiltják, megverik gyermeküket, tulajdonképpen a bennük keletkezett feszültséget oldják fel. Súlyosbítja e gyakorlatot az a tény, hogy saját gyermeküket is e helytelen nevelési módszer elfogadására nevelik. Ezért igyekezzenek ezek a tanulók kibúvót keresni mindenáron a felelősség alól, „megmagyarázni” a tanári minősítést, megmásítani az igazságot, ha pedig mindez nem sikerül, akkor jön a „legyünk túl rajta mielőbb” magatartás. Arra szoktatják ezek a szülők gyermekeiket, hogy az iskolai kudarc — szülői bün-

tetés egységét ismerjék el igaznak, helyesnek. Pedig az iskolai kudarcot a szülői meggyőzés, a hiba okainak feltárása, beláttatás, pozitív lehetőség teremtés kell, hogy kövesse. Ebben a kényszerítésnek, a büntetésnek (testi fenyték és egyéb durva büntetési mód kivételével) is megvan a maga helye, szerepe, de csak akkor, ha pozitívan segíti a megoldást, a hiba kijavítását, ha differenciáltan alkalmazkodik a tanuló adottságaihoz, személyisége egészéhez, ha megfelelő megnyugvást, biztonságérzetet kölcsönöz számára.

Összefoglaló megállapítások

Vizsgálatunk alapján megállapítottuk, hogy a szülők nevelési eljárásaiban pozitív és negatív tendenciák figyelhetők meg. Pozitívnak minősíthetjük azt a nevelési módszert, amely az iskolai jó felelet, magatartás miatti dicséret után a családban is a mértéktartó realitáson belül különböző formájú és intenzitású elismerésben, dicséretben nyilvánul meg. Ugyancsak pozitív az iskolai rossz feleletet, magatartás miatti megrovást követő olyan szülői eljárás, amely a beláttatás, a meggyőzés után a segítség, biztatás módszerével a hiba kijavítására mozgósítja gyermeke erejét. Mindkét módszer az adott nevelési helyzetből kiindulva a gyermek biztonságérzetét növeli.

Negatív, káros a testi fenyték bármilyen formájának alkalmazása, s bármilyen negatív „lelki ráhatás” a tanulókra, amely az iskolai kudarcot megoldást-elzáró módon követi. Ugyancsak helytelen az a szülői nevelési eljárás is, amely az iskolai sikert indokolatlan elkényeztetéssel, túlméretezett anyagiakkal jutalmazza.

A többi módszer már nem mutat ilyen határozott irányultságot. A szülői jutalmazás és büntetés az iskolai értékeléssel együttesen kell, hogy dialektikus egységet alkosson a nevelési folyamatban. Ebből a szemszögből az a fontos, hogy milyen összefüggésben van a családi nevelés egyéb tényezőivel, annak egészével.

A tanulók képességétől függően kialakul egy családi-szülői „elvárás”, amire viszonyítják az iskolai oktató-nevelő munkában felmutatott, a nevelők által értékelt teljesítményt. Amennyiben ez a teljesítmény eléri a várt szintet vagy meghaladja azt, sikernek számít, ellenkező esetben kudarcnak. A szülők feladata; hogy siker esetén ezt további pozitív indíttatásokkal állandósítsák, illetve a kudarc okozta gátlásból minél előbb segítsék ki gyermeküket, hogy a további teljesítmény, magatartás szempontjából mindez ösztönzően hasson. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az iskolai értékelést követő szülői magatartás (elismerés, dicséret, jutalmazás, illetőleg megszidás, eltiltás módszere) helyesen kapcsolódik a családi nevelés egészének eszközrendszeréhez. Ebből a szempontból nézve egyik szülői jutalmazási és büntetési módszert (amely az iskolai értékelést követi) sem lehet egymagában helyesnek vagy helytelennek minősítenünk. Világos okfejtéssel mutat rá MAKARENKO arra, hogy az egyes eljárások sohasem hatnak csupán maguk által. És ez nagyon körültekintő, a családi környezetet és az egyéni sajátosságokat minél jobban figyelembe vevő nevelő munkát igényel. Éppen az adottságokban megnyilvánuló különbség az alapja annak, hogy egy külső ingerhatás, egy logikailag azonos nevelési módszer egyik tanulóra ösztönző, pozitív hatású lesz, míg a másikra gátlásos, negatív.

Minden egyes gyermek élete „egyszeri, megismételhetetlen” egészet alkot. Úgy kell hozzá közelítenünk, a családi nevelést is segítenünk, hogy minden tanuló adottságai maximumát kibontakoztathassa. Ehhez az elemzett pedagógiai probléma minél jobb megoldása kiemelkedő segítséget nyújthat.

Л. Веспреми :

ВЛИЯНИЕ ШКОЛЬНЫХ УСПЕХОВ И НЕУДАЧ НА ПОХВАЛУ И НАКАЗАНИЕ СО СТОРОНЫ РОДИТЕЛЕЙ

На основе опроса 819 родителей, анализа полученных ответов, а также бесед с учениками и с преподавателями, автор статьи показывает поведение родителей — похвалу или наказание детей — под влиянием информации об успеваемости и поведении детей в школе. Автор приходит к выводу, что кроме отдельных методов, которые должны быть исключены (например, часто применяемое телесное наказание), вся система воспитательных эффектов должна быть построена на соответствии, влияния родительского и школьного воспитания. Школа очевидно, должна оказывать значительно больше помощи педагогически мало подготовленным родителям.

László Veszprémi :

THE EFFECT OF SUCCESS AND FAILURE AT SCHOOL ON REWARD AND PUNISHMENT ON THE PARENTS' PART

Having questioned 819 parents and analyzed their answers, founded on the information acquired by talks with pupils and consultations with teachers, the author demonstrates how parents react — reward or punish — when informed on their children's achievement and behaviour at school. He concludes that, apart from certain methods to be eliminated (as e.g. the frequent administration of corporal punishment), it is the whole system of educational influences that has to be re-formed in a manner to reconcile parental and school influences to a full harmony. Obviously schools have to give far more help to the parents less schooled in the field of pedagogy.